

idő után rendeztem is. Hangjátékokat írtam, nem kevés sikerrel. Mint versmondó igen népszerű voltam a televízió műsoraiban is. És számos hanglemezen mondhattam költészetünk remekeit.

De műveltem olyasmit is, amivel talán szerény nyomokat hagyok magam után a világban. Költőként, íróként is dolgoztam egész életemben. Ezt megvalósult drámáim, megjelent könyveim tanúsítják. Legújabb köny-

vem 2014-ben (talán épp a hetvenedik születésnapom táján) jelenik meg. Ebből most még csak egy általam rajzolt borítóterv készült el.

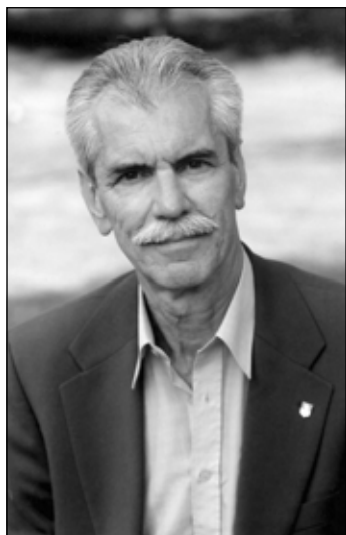
Vagyis élek. Dolgozom. Folyton csinálok valamit.

Lehet, hogy a Várbazár jövőre végleg elkészül. Én jövőre még nem leszek kész.

Nyakas Szilárd

újságíró, kommunikációs szakértő (Munkács – ma: Ukrajna, 1944. február 4.)

(„A hetvenedik évben a dicséret már nekrológ-szagú” – vallja Voigt Vilmos a Napút egy korábbi évfolyamának évfordulós számában. Jó néhány életvallomást végignézve a „nekrológ-szag” bizony tetten érhető, történjék az egyes szám első vagy egyes szám harmadik személyben. Trófea-gyűjteménnyel is találkozhatunk: „Ezzel, ezzel meg ezzel – ad infinitum – dolgoztam, játszottam, készítettem interjút Amerikában, Európában, itthon...” Aztán ott vannak a két-három mondatosak. Metakommunikatív üzenetük: beszéljen helyettem az élet(műv)em! Tömörségük az égő csipkebokorból Mózesnek válaszoló Úr hangját idézi: „Vagyok, aki vagyok.” A legrokonszenvesebbek a vallomásos „hetvenkedések”. A nem hetvenkedők. A tiszteletadók. Mert, hál’ Istennek, az Ő képére teremtetteknek is lehet hálás az ember!)

Én édesanyámnak vagyok hálás, aki az oroszok elfoglalta Munkácsról 1944 szeptemberében Magyarországra menekített. Keblére engem, a 8 hónapos csecsemőt, hátára a Singer varrógépét kötve bumlizott öt napon át, olykor tehervonatokra kapaszkodva, szülőhelye, a Hajdúság felé. Ha nem teszi meg, szovjet állampolgárként nővök fel. Férjét – apámat – hároméves „malenkij robot”-ra már korábban Fehéroroszországba hurcolták. Itthon nővérenek családjánál lelt otthonra. Mesékkel, versekkel altatott minden este. Volt olyan meséskönyv, melyet ötévesen elejétől a végéig kívülről fújtam. Ujjammal a sorokra bökögetve követtem, azt hitték, hogy már olvasni is tudok. Gyorsan tanultam – különösen a verseket. Ez önbizalmat kölcsönzött – amelyet majdnem elveszt első napom az iskolában.

Miskolcon a Soltész Nagy Kálmán (majd Malinovszkij, Kun Béla, majd ismét Soltész Nagy Kálmán) úti iskola 1950–51-ben fogadott elsőként. Az első tanóra után a fiúvécébe rohantunk pisilni. Az egyik osztálytársam erőszakosan helyet keresve arrébb lökött. Akcióját a vadonatúj cipőm bánta! Visszalöktem. Az abban a pillanatban belépő Engi István tanító bácsi, csak az én huzakodásomat látva, mint békétlenkedőnek lekent egy hatalmas pofont. A fülesnél jobban fáj a méltánytalanság. (Igazságérzet, oh! A WC-től a sírig végigkísér.)

Vargha Alajos tanár úr Budán, az Attila úti általános iskola orosz tanára magas, ősz hajú, jó kiállású, szépen beszélő úriember volt. Némettanári diplomával rendelkezett, de az ötvenes években egyetlen nyelvet oktattak csak, az orosz. Egy iskolatársammal magánnémetórára jártam hozzá a közeli Donáti utcába.

E németórák egyikén mesélt orosz tudásának forrásáról. Már 1942 decemberében – Londont is hallgatva a rádióján – úgy ítélte meg, hogy a németek elvesztik a háborút, s itt orosz uralom lesz. Felkereste a görög katolikusok V. kerületi, Nagyboldogasszony-templomának ortodox papját, akiről az hírlett, hogy tud oroszul. Megállapodtak. Tanári fizetésének jelentős része ráment a tanórákra. „De, fiúk, 1944-re, mire bejöttek az oroszok, már tudtam velük beszélni! Tolmácsnak alkalmaztak. Nem éhezünk. Nem árt – intett minket –, ha tájékozott, s előre gondolkodik az ember.” (Kedves Tanár Úr! Ami intéséből a tájékozottságot illeti, csak e vetése nem hullott rossz talajra...)

Kicsinysége s felfortyanásai miatt a Toldy-gimnáziumban csak Zseboroszlán, röviden Zsebi volt a neve: Freisinger tanár úr előbb a kirúgás előtt álló Antall József helyett lett 1958-ban a történelem-, később a magyartanárunk. Ez utóbbiban remekelt. Verselemzéseit élményszámba mentek. Bizony, olykor még el is könnyezte magát. Volt, aki kinevette. Volt, akinek mégis sikerült továbbbadnia mélységes hitét a szép szó varázsában.

Dosztojevszkij-szemináriumain Török Endre mindig belső lázban égett. Olyan szenvedélyesen szólt a szeretetről, az áldozatról, a szabadság fogalmáról, mintha az élete, az életünk ezeken múlna. Az ELTE világirodalmi tanszék sötét könyvtárszobájában – többször itt tartotta óráit – metafizikai fények villóztak. Hitet hintett hitetlenek elé. Ott és akkor úgy hittük, Dosztojevszkij hívő. Könyve, a *Szemfényvesztések* kora óta tudjuk, nem csak az.

Tisztelendő példaképeim sorát – ha az adott 70 sor nem vetne gátat – hosszan folytathatnám. Az említettek példája, tanítása újságírói, szerkesztői, oktatói pályámon végigkísért. Olykor noszogattott, volt, hogy példájuk bírált, megítélt. Hál' Istennek!

Ferencz Ernő Lajos

szobrászművész, restaurátor (Csíkszereda – ma: Románia, 1944. február 6.)

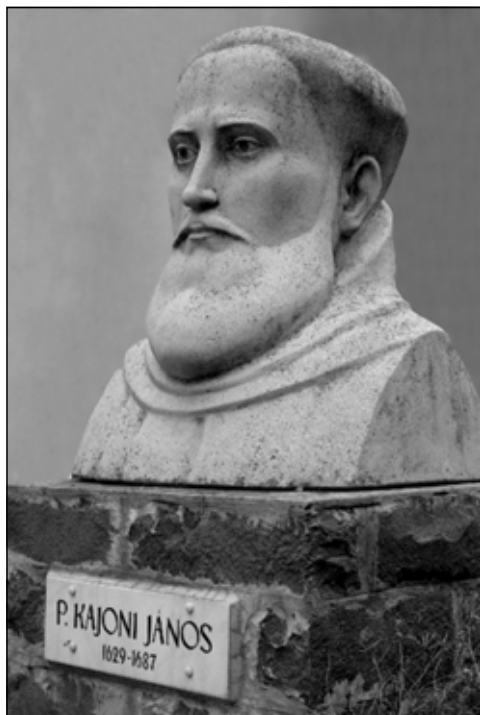
1962-ben végeztem el a marosvásárhelyi Művészeti Iskolát. 1968-ban végeztem a kolozsvári Képzőművészeti Egyetem szobrász szakán. Csíkszeredában dolgoztam 1989-ig. Feleségem Bakos Erzsébet textilművész. 1989-ben áttelepültünk Magyarországra. Pátyon élünk, dolgozunk.

A Ceaușescu-időben – egyéb alkotások mellett – sikerült emléket állítanom, illetve emlékművet készítenem több erdélyi személyiségnek: Kájoni Jánosnak (aki a Cationale

Catholicum szerzője, nyomda- és iskolaalapító – Csíksomlyó, kolostorudvar), Bethlen Gábornak, Erdély fejedelmének (gyergyószárhegyi tábor), Zöld Péternek (a székelyek vezetője a madéfalvi veszedelemkor, Csíkrákos), Bretter György filozófusnak, esszéírónak (Kolozsvár, Házsongárdi temető), Nagy István festőnek (emlékoszlop,

Kozmás), Márton Ferenc festőnek (Csíkszentgyörgy), Márton Áronnak, Erdély püspökének (Gyulafehérvár). Templomi szobrokat faragtam Tusnádfürdőre (Mária-szobrot és feszületet) és Csíkvacsárcsiba (Máriát a kis Jézussal ábrázoló szobrot).

Ferencz Ernő

Jávor Piroska

textilművész (Budapest, 1944. február 10.)

„Keressd, művész, a magányt, hogy művet foganj s befejezz; de hogy élvezd alkotásod, ahhoz társakat keress!” – Goethe tanácsát megfogadva, válaszolok megtisztelő felkérésükre.

Anyám az első világháborúban, én a másodikban születtem. Ez mostanában gyakran jut eszembe, mikor – aggódva testi épségükért – unokáimra szólok, és azt a választ kapom tőlük: „Piri, te olyan ijedős vagy!” Igen, ebben lehet valami igazság, amit én a duplán háborús gyerekkorra vezetek vissza.

Sajnos nem tudok biciklizni, pedig ifjúkoromat (3–18-ig) egy alföldi városban, Cegléden töltöttem, ahol abban az időben mindenki – öreg, fiatal, nő, férfi – kerékpáron közlekedett.

Úszni sem tudok igazán, csak olyan mély, illetve sekély vízben, ahol tudom, hogy leér a lábam. Főzni sem tudok, de ennek nem a háború az oka, hanem az, hogy nem is akarok. Most már biztos, hogy a bicikli, az úszás és a főzés végleg kimarad az életemből. Ezeket, és minden más dolgot, amire ember vágyhat, én a festésben éltem meg. Ott még repülni, hegycsúcsot megmászni, muzsikálni is tudok, ha úgy tartja kedvem.

„Boldog ember, ki a munkájában megtalálja a valamikori játék hangulatát” – írja Sütő András. Egyetértek!

1962-ben érettségiztem a ceglédi Kossuth Lajos Gimnáziumban, kitűnő eredménnyel. Iskolás éveimben (1950–62) gyakran hallottam a szüleimtől: a tudás az egyetlen dolog, amit nem vehetnek el tőled.

A Képzőművészeti Főiskolára harmadszorra vettek fel. Két évig Budapesten, a Villért vállalatnál dolgoztam, ahova segédmunkásnak vettek fel, de hamarosan az adminisztrátorságig vittem.

1964–69-ig tanultam a főiskola festő szakán. Szentiványi Lajos és Barcsay Jenő voltak a mestereim.

1966-ban házasságot kötöttem Asszonyi Tamás szobrászművésszel.

1969-ben felépült Szentendrén az új művésztelep, ahol műtermes lakást kaptunk, azóta itt élünk és dolgozunk. Született két lányunk: 1972-ben Zsófia, 1977-ben Flóra. Most már négy unokánk is van: Réka 10, Janka 8, Pongrác 6, Emi 3.

Remélem, ők is megtalálják majd munkájukban a mostani játékaik hangulatát!

Talabér Erzsébet

nóta- és dalénekes (Budapest, 1944. február 10.)

Uram Isten! Magam sem hiszem!

Valóban, eddig hosszú volt az út, és vajon mit tartogat az eljövendő?

Úgy gondolom, minden reggeli ébredés után hálát kell mondjak a Teremtőnek, akinek az eddigi utat köszönhetem, bár 1944 telén születni, nagy szegénységben, nem volt reményt keltő indulás. Mégis hiszem, hogy rendeltetészerű volt, hogy a bőrgyárak, a gázgyár, a Chinoín, a furnérlemezugyár ontotta változatos bűzöket, gázokat eregető környezetben, a külső Váci útnál kellett felnőjek, hogy mindez így történjék.

Itt találtam meg az utat, amelyre szerény képességem és egy csodálatos énektanárnő, Angyal Irén irányított, már 16 éves koromtól. Hangképzést, klasszikus dalokat, áriákat tanultam nála. Magyar nótát egyet sem.

A sors úgy hozta, hogy 1968-ban a televízió népdal- és nótaéneklés-

ből versenyt hirdetett. Ezen a versenyen eldőlt a sorsom. Díjnyertesként előadói hivatásos működésre kaptam engedélyt, ami hatalmas örömet és országos ismertséget adott. Ezt az ismertséget próbáltam évtizedeken át színvonalas munkával megbecsülni, számtalan rádiós, televíziós és lemezfelvétellel. Külföldön és hazai fellépések ezreivel. Ausztrália, Amerika, Európa sok orszá-

gában, ahová örömmel vittük gyönyörű nótáinkat, népdalainkat, operetteket férjemmel, Hollay Bertalannal is három évtizeden át.

Remélem és tudom, hogy a lelkünkben őrzött dalaink is megőrzik összetartozásunk érzését, hiszen kitörölhetetlen részei a magyar kultúrkincsnek.

Munkám elismeréseként a következő díjakat vehettem át: Cselényi-gyűrű, Artisjus-díj, Életműdíj és a Magyar Köztársasági Arany Érdemkereszt díjat.

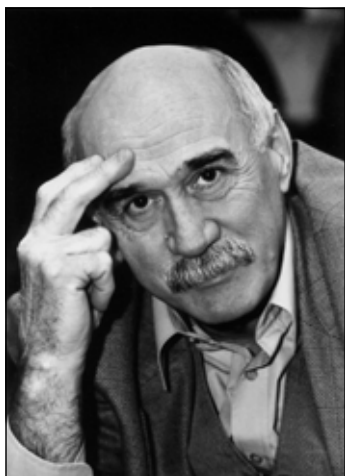

Férjével, Hollay Bertalannal

Talabér Erzsébet

Szélyes Imre

színművész (Marosvásárhely – ma: Románia, 1944. február 13.)

A második világháború „haláltáncát” járta születésem idején. Marosvásárhelyen láttam meg a napvilágot, de gyermekkorom, eszmélésem a Nyárádmikháza nevű faluhoz kötődik. A Nyárád nekem akkor a mindenséget jelentette, gyönyörű környezetével, kristálytisza vizében villogó pisztrángokkal, domolykókkal és a hegyi patakok minden csodájával.

Négyen voltunk testvérek, és szüleim akaratából valamennyien „nadrágos emberek”, azaz értelmiségiek lettünk, így az iskola hamar elszakított a szülői háztól, és csak a nyári szünidőkben térhettem vissza abba az álomvilágba, amit azóta is hiába keresek.

Nyárádszereda volt a következő állomása fiatal életemnek gimnazistaként. A kor szemléletének megfelelően nem Bocskai Istvánról nevezték el a tanintézményt, hanem egy Makszim Gorkij nevű úriemberről – jóllehet Bocskai Istvánt Nyárádszeredában kiáltották ki a rendek Erdély fejedelmévé.

Ma már a Bocskai-szobor is előkerült a református templom védőszárnyai alól, és szigorú tekintetével figyeli a szobortalapzatról a nevével fémjelzett közintézmény diákjait.

Orvosnak, tanárnak vagy újságírónak akartak a szüleim, de engedélyt kértem és kaptam tőlük a felvételig a Szentgyörgyi István Színiakadémia színész szakára – amit 1964-ben sikeresen abszolváltam. Tehát a 70 éves születési évfordulóm mellé odacsatolhatom ötvenéves színészi múltamat is, sikerekkel-bukásokkal egyetemben, ahogy az már szokásos. Még egy évfordulót meg kell említenem: húsz esztendeje részt veszek a színészképzésben a nemzeti magyar színiakadémia oktatójaként.

Temesvár, Kecskemét, Veszprém, Józsefváros – majd a Nemzeti Színház következett éleutam állomásaként. Píllanatnyilag nyugdíjasként élelem napjaimat, és a békéscecsabai Jókai Színház meghívására Sütő András *Advent a Hargitán* című darabjában Bódi Vencel

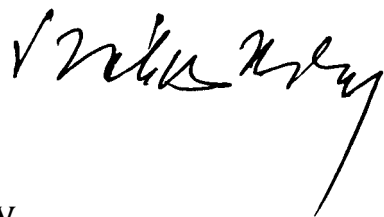

Sütő András: *Advent a Hargitán*. Bódi Vencel szerepében Szélyes Imre, Árvai Réka szerepében Kara Tünde

szerepét próbálom megformálni. Nagy öröm számomra újra Sütőt játszani, és külön öröm, hogy végre van egy színház, amelyik megtöri ezt az ostoba öncenzúrárt.

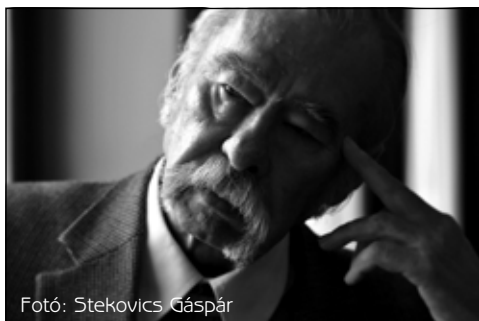
A kérdések persze továbbra is sorjáznak bennem: hol vannak Páskándi Géza, Székely János, Tomcsa Sándor munkái?

Kitüntetéseim: II. Nemzetiségi Színházi Kollokvium Sepsiszentgyörgy – Legjobb férfi alakítás díja (Tömöry: *Síp a tökre*); 1989 – Jászai-díj (Józsefvárosi Színház); 2004 – Sík Ferenc-émlékplakett (Nemzeti Színház); 2012 – Legjobb férfi epizód (Nemzeti Színház); 2013 – Legjobb férfi alakítás (Magyar Színház)

Pete György

kritikus, szerkesztő, könyvkiadó, irodalomszervező (Budapest, 1944. február 20.)

Fotó: Stekovics Gáspár

Az egyetlen fontos tény: 1944. február 20-án születtem Óbudán, magyar-ként, magyar családban, ötödik, legkisebb gyerekként.

A második fontos tény: élek, magyar emberként, magyar emberek között. Szolgálva az általam hitt és vallott emberi, nemzeti ügyeket, célokat, gyarlóságom kényszerzubbonyában. Családtagjaim, barátaim, ismerőseim amúgy tisztességes, ám „teljesítmény nélküli” emberként értékelnek. Én vagyok az első, aki ezt aláhúzza. (De mi a „teljesítmény”, miben áll, mivel mérhető, és hosszú távon vajon minek minősül majd?)

Közeledő elmúlásom után nem létező családfánk férfi ágon kihal (hál' Isten!).

Régebben büszkén mondtam, vállaltam, hogy „saját erőmből lettem semmivé”. Ma már nagyképű gög nélkül azt mondom: az ember megteszi lehetőségei töredékét, és imádkozik, hogy legalább ez a kevés ne ártson senkinek.

A legnagyobb bölcssek tudták és mondták, hogy aki a legtöbbet tudja a tudhatóról, az tudja csak igazán, hogy nem tud semmit. A tudhatóról sem, nem is beszélve arról, ami nem is tudható!

A Biblia legalább két és fél ezer éve hirdeti, hogy a bölcsesség kezdete az Úrnak a félelme.

Mindenki csak útközben lehet, a sokfélének mondott egyetlen igazság felé haladtában, ha legalább ezt képes felfogni. Ami mindebből következik, nem tartozik másra, még csak a gyóntatószékre sem, legfeljebb ránk és a bennünk is lakozóra.

Aki mindezeket tudja, az a másokra is tartozó dolgokat valószínű-

leg kellő önismerettel, tehát alázattal szemléli, így viszonyul a másokra is tartozó dolgokhoz.

Bármilyen cselekedetünk előfeltétele létezésünk maga. Ezt a lehetőséget mint ajándékot kapjuk, s mert kapjuk, ezért hálára vagyunk kötelezve.

Rohanó évmilliárdok és vánszorgó évek, évtizedek után mindenki felismeri, hogy hálára kötelezett, és – ha tisztességes – hálás, hogy élhetett és cselekedhetett valami keveset.

Ma már én is büszke vagyok arra, hogy 1944. február 20-án születtem. Még a német, majd az azt követő orosz megszállás előtt, a szabad Magyarországon. Ennek persze szimbolikus jelentése van csupán, de jelentése volt és van. Aminthogy annak is bizonytalansággal, hogy a Vízöntő és a Halak jegyeinek váltónapján születtem. Annak is, hogy Rákosiék alatt az iskolában az engem megszegyenítő „egyéb” kategóriába soroltak mint osztályidegen kisiparosfit. Már az iskolában is rejtőzködni kellett. Korán megtanultam, hogy az otthoni, családi – számomra egyedül igaz és elfogadott – véleményt nem szabad az iskolában, a szomszédoknak, az utcán stb. kibeszélni, mert nem tartozik másokra, főleg „ezekre” nem.

Nem volt dicsőség, sőt szégyellni, titkolni kellett, hogy legidősebb bátyám önként, hazuról titokban megszökve, mint levente, idősebb társaihoz csatlakozva 1944-ben bevonult, harcolt a háborúban, fogságba esett Németországban (először amerikai, majd utána – elbolondítva – orosz táborlakó lett). Csak egy tisztességes, jóindulatú tábori orvosnak volt köszönhető – aki felfedezte, hogy bátyám még csak tizenöt éves –, hogy hazakerült. Idősebb társait sosem látta viszont. Elnyelték őket a Szovjetunió fogolytáborai...

1944 telén óbudai házunk kertjében csata dúlt a Hármashatárhegy felé visszahúzódó magyar csendőrök és a támadó oroszok között. Belőttek az elfüggönyözött ablakunkon, s hajsza hűjében eltaláltak engem és az engem éppen szoptató édesanyámat, az összetolt kettős ágy egyik végében ülve. A golyó teljesen áthatolt az ágy előtámláján. Ha talál, rajtunk is. A lövés magassága éppen megfelelő volt. (Később is ott nézhettem a lukat az ágyunk végében, ahol aludtam.) A hullákból a kerti kútba is jutott (azután már csak mosásra használtuk a vizét). Ennyit történelmi meghatározottságaimról, melyek egész életemet meghatározták.

1953-ban, kilencéves koromban meghalt édesapám. Hozzászórtam, hogy jobbára énnekem kell döntenem. (Ezt követően lógtam rendszeresen a számtanórákról, majd az iskolából általában, és a misékről is.)

Végtelenül hálás vagyok, amiért 1956 felszabadult néhány napját átélhettem. Az a néhány nap végképp meghatározó volt. Október 25-én két évvel idősebb barátommal a Bajcsy-Zsiliszky úton sodrattuk magunkat az emberáradattal a Kálvin tér irányába. A közeledés okán csaknem befordultunk az Alkotmány utca sarkán az Országház felé. Máig nem tudom, nem tudhatom, miért mentünk mégis inkább a Kálvin tér felé. Ha másként döntünk, talán más lett volna a történet is...

1968-ban, augusztus 20-án este ért be a vonatunk Munkácsról a pályaudvarra. Nem is sejtettem, hogy ugyanakkor útban vannak a katonák Prága és Pozsony felé. Micsoda félelmetes párhuzam! Anyám kislánykorában Munkácson élt, ott járt iskolába. Miatta jöttünk idősebb bátyámmal ide, megnézni a várost, a várat, az itt élő magyarokat. Mi jöttünk, ők mentek.

1971-ben kezdtem dolgozni a Művelődési Minisztérium Irodalmi Osztályán. Nemsokára tagja lehettem Simonffy András jóvoltából az általa kreált Ráday utcai Képzletbeli Írószövetségnek. Vele az akkoriban a Ráday utca túloldalán lakó költő barátom, Apáti Miklós ismertetett össze. Andrisról már korábban írtam nyúlfarknyi kisportrét az általa jegyzett, antológia formájú Mozgó Világba. Igazi barátok lettünk, közös történelmi világlátásunk alapján. „Félszavakból is értettük egymást.”

Amikor elkezdtem írni az Életünk első 30 évének történetét, bejáratos lettem a Történelmi Hivatalba is. Az ottani aktákból tudtam meg, hogy fedőnevem, amely alatt összesítették a rólam szóló információkat, az volt, hogy „Kiismerhetetlen”. Dosszié is készült a rólam szóló besúgói jelentésekből, amelyek aztán valahogy 'elvesztek', csak a felcímkézett dosszié maradt meg. Fénymásolatát elküldték. Furcsa...

Mindenesetre tudomásul vettem, hogy az idők során 'egyébből' kiismerhetetlenné avanszáltam. Őszintén szólva, legyezgette ez a tény a hiúságomat. Itt is, ebben is tetten érhető, kiirthatatlan, mindig működő hamis tudatom. Erről is kell valamit szólnom. Mert a hamis tudat valóságos és szükséges. Akinek hamis tudata sincs, az mit akar? Az tényleg szánni való. A hamis tudat lelkünkben lelkedzett, őszinte, mélyen átélt és igaznak hitt kell hogy legyen. Így lehet meghatározó, bizonyos értelemben és mértékig hasznos rögeszmék forrása, egész életünket végigkísérő vezérlő kalauz. Ember hamis tudat nélkül nincs, és nem is lehet. De tudni kell, hogy ez a hamis tudat személyre szabott, változatos, gazdag, sokszínű. Szörnyű lenne a létezés nélküle. Szeretni kell,

elfogadni, cselekedni általa a legjobb szándékkal.

Persze az igazi hamis tudat is folyton változik és fejlődik, ismereteink, tapasztalataink bővülésének mentén. Mindig aktuális, mindig maximális egzisztenciánk leghitelesebb tartalma. Az igazi hamis tudat a lehetséges tudás maximumán áll. S mert az ember megismerési képessége nagyon korlátozott, s mert az ember tudati képessége nagyon véges, csak a hamis tudat lehetséges, és ennek a tudatnak a milyensége különböztethet meg egy embert egy másik ember hasonló hamis tudatától.

Mindezek előrebocsátása után csak a végtelen és kimondhatatlan hála és öröm kifejezése van hátra, azért, hogy egy különlegesen izgalmas korban, időszakban létezhettem, ami sokban hozzásegített néhány fontosabb felismeréshez, igazabb ön- és valóságismerethez. Ahhoz, hogy meggyőződéssé válhasson bennem, hogy időtlen idők óta tévúton tévelyeg az emberiség, benne minden egyes ember, szükségképpen én is, mert azt hiszi, hogy az ész bármire is válasz adhat, fölöslegessé teheti a Kegyelmet...

A hála persze egyúttal az egyén kudarcainak beismerése, tudomásulvétele is. Az öröm pedig annak a felérése, hogy van másfajta olvasata is az emberi létezésnek.

Most ennyit „egy saját semmi” ág-bogairól. Apáti Miklós írta versében, a hetvenes évek elején magáról rezignáltan: „saját semmim sohasem lesz”. Neki lett. Nekem miért ne lehetne?

Vidovszky László

zeneszerző (Békéscsaba, 1944. február 25.)

Milyen érzés hetvenévesnek lenni? Köszönöm, semmi különös. Először ötéves koromban érezhettem át a hetvenéves lét nagyszerűségét, ugyanis akkor – 1949-ben – volt Sztálin elvtárs hetvenedik születésnapja. Szerencsére még nem jártam iskolába, így csak kisebb mértékben járhatott át az az öröm, amit akkor embermilliók éreztek, de a 70-es trolibuszon utazva ma is mindig elérzékenyülök. Azokat a barátaimat, akik mostanában érik meg a hetvenedik élet, szívesen köszöntöm Füst Milán e jeles alkalomra írott soraival: *„S hogy hová mentem el az éjben aztán, ma már nem tudom.”*

Természetesen hetven év a védők szerint is az összegzés ideje. De ugyanakkor

minden vég egyben valaminek a kezdete is. Öreg barátom, Tábori György – aki hetvenéves korában települt vissza Európába és vált a német színház fenegyerekévé – gyakran emlegette: minden ember életében van gyermekkor, ifjúkor, felnőttkor és öregkor – de nem feltétlenül ebben a sorrendben. A tízes számrendszert meg amúgy sem tartom valami sokra: talán 77 évesen többet tudok majd az idő múlásáról. Jelenleg jobban foglalkoztat a zenei idő. Annál is inkább, mivel a zenei idő független az idő személyes vagy fizikai természetétől. Egy hangversenyen akár több ezer vadidegen, egymástól sok szempontból különböző ember van jelen, mégis mindenkire egyformán ugyanaz az idő érvényes. Egy Beethoven-szimfónia percekben mérve sokkal tovább tart, ha Klemperer dirigálja, és nem Toscanini, mégis ugyanazt a művet halljuk, ugyanaz az idő telik el. Egyes előadások tempókülönbségei olykor meghökkentően szélsőségesek, mégsem befolyásolják az időérzékelésünket. Sokkal jobban az, ahogyan az előadó értelmezi számunkra a művet. Martyn Ferenc kérdezte tőlem egyszer: hogyan lehet az, hogy Magyarországon ugyanannyi idő alatt sokkal hosszabban játszanak egy-egy darabot. A megfigyelés kitűnő, valójában az ok is egyszerű: a rossz artikuláció, amit már az iskolában tanítanak. A zene – miként a tánc is – súlyos és súlytalan események láncolata. Nem lehet úgy táncolni, hogy ne szakadjunk el a földtől, de úgy sem, hogy állandóan a levegőben lebegünk. A két esemény állandóan változó egyensúlya képes csak az idő igazi, nagy ívű érzékelésére. Ha túl sok a súly, földhözragadt és nehézkes lesz az interpretáció – erre gondolhatott Martyn Ferenc. Ha viszont állandóan lebegni akarunk, kontúrталanná, megfoghatatlanná válik mindez. Márpedig a zene a legnagyobb realitás.

Sajnos a zeneoktatásunk a legrosszabb irányban halad. Ehhez természetesen hozzátartozik az is, hogy korábban kivételes magasságokat ért el. A Kodály-módszer a maga idejében igazi világcsoda volt, de az élet más területeihez

– beleértve magát a tágabban értelmezett zeneéletet is – nem tudott szervesen kapcsolódni. Ez persze lehet azoknak a zenepedagógusoknak a hibája is, akik csak egy jól eladható árucikket láttak benne, no meg az egész oktatásé, ami ma legfeljebb különböző szintű szakmunkásképzésekből áll. S nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy egy oktatási rendszer – legyen az bármilyen zseniális – önmagában kevés az üdvösséghez.

A jelenlegi környezet világszerte nem kedvez a művészeteknek, talán már nem is beszélhetünk a hagyományos értelemben vett művészetekről. A korábban kivételesen nagyra tartott művészeti intézmények és formák mára már a szórakoztatóipar részévé váltak, a zene uniformizálódik, átlagolódik. Régen a zenehallgatás ünnepi alkalom volt, amelyre jó előre felkészült a zenebarát. Sokat várt, tehát megteremtette a lehetőségét annak, hogy sokat is kapjon. Ma már azért kell erőfeszítéseket tenni, hogy csönd legyen körülöttünk. Mindenhol mindenféle zene vesz körül minket, sokféle csatornán tájékozódunk, zenéket konvertálunk a legkülönbözőbb szabványok szerint, törvényszerű, hogy a legrosszabb minőség az, ami mindenhol érvényesül. Előbb-utóbb minden felvételeből mp3 lesz.

Nem az én dolgom, hogy ezzel törődjek. A zenei örökséget nap mint nap újra fel kell dolgozni. Az utókor felelőssége és feladata, hogy mit, hogyan őriz meg. Bach ma sokak számára egyértelműen a legkiemelkedőbb zenei géniusz: mégis az igazi jelentőségét nem a kézírataiból, hanem abból a számtalan értelmezésből tudjuk felfogni, amit zseniális előadók sora az évszázadok alatt erről az életműről számunkra nyilvánvalóvá tett. Ebben ugyanúgy benne vannak a kor- és szöveghű régizenei restaurációk, mint a Swingle Singers.

Hidvéghy István